

Hayat

TARİH

Sayı : 8 Ağustos 1977 • 10 Lira

MECMUASI

Selçuklu ve Osmanlı Saraylarında ÇOK EVLİLİK GELENEĞİ VE NETİCELERİ

M. Şakir Ülkütaşır

OSMANLICA tâbiriyle «*taaddüd-i zevce*» denilen ve sosyolojide «*poligami*» kelimesiyle ifade olunan çok evliliğin, bilhassa Selçuklu ve Osmanlı saraylarındaki sonuçları dikkati çekicidir. Taht ve tac kavgaları, kardeş katilleri gibi olayların kanlı sebepleri araştırılırsa, poligaminin önemli tesisleri göze çarpar.

Eski Türklerde poligami yoktu. Çünkü Türk töresi, daima bir kadını «zevce» tanımıştır; buna göre bir erkek yalnız bir kadınla evlenebilirdi. Türkler, İslâm dinini kabul ettikten sonra bu geleneği de aldılar.

Çok evlilik, hükümdarlar arasında üvey kardeş düşmanlığını doğurduğu gibi, kadınlarda da üvey evlât düşmanlığı husule getirmiştir. Bu husumetler Konya'da Selçuklu hânedanı; Bursa, Edirne ve İstanbul'da da Osmanlı hânedanı arasında pek fecî cinayetlere sebebiyet vermiştir.

Büyük Selçuklular'dan Tuğrul Bey'in erkek evlâdı olmamıştı. Kardeşi Çağrı Bey'in ölümünde, onun kadınlarından biriyle evlendi. Maksudı, Çağrı Bey'in diğer karısından olan oğlu Alp Arslan'ı kendisine halef eylemekti. Yeni karısı buna razı olmadı; kendi oğlu Süleyman'ı veliahd ilân ettirdi. Böylece üvey annelik duygusu, Alp Arslan'ın saltanat hukukuna büyük bir engel teşkil etmişti. Sultan Melikşah'ın zevcesi Terken Hatun da bu siyaseti takip etti. Melikşah'ın diğer karısından yetişmiş oğulları, meselâ 14 yaşında Berkyaruk varken, Terken Hatun saray adamlarını elde ederek, beş yaşındaki oğlu Mahmud'u tahta geçirmeğe muvaffak oldu. Fakat üvey annelik ihtirası, bu sefer aynı babanın oğulları arasında kanlı mücadelelere yol açtı.

Anadolu Selçuklularından I. Alâeddin Keykubad, başka karıları bulunmasına rağmen, Eyyûbîler'den Melike-i Âdiliyye ile de evlendi. Bundan iki oğlu dünyaya geldi: İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin Süleyman. Alâeddin Keykubat ölünce (31 Mayıs 1237), yerine geçen büyük oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev üvey annesi Melike-i Âdiliyye ile kardeşlerini mahpes köşelerinde süründürdü; nihayet şehzâdeleri idam ve annelerini de boğdurmak suretiyle hayatlarına son verdi(*). İşte, Selçuklu hânedanı da bilâhare kardeş kavgaları, taht ve tac ihtirasları arasında söndü.

OSMANLILARDA

Üvey kardeş düşmanlığı ile saltanat uğrunda pek fecî cinayetler işleyen bilhassa Osmanlı hânedanı olmuştur. Yıldırım Bayezid, Kosova zaferini müteakip kardeşi Yakup Çelebi'yi; II. Murad, «Düzme Mustafa» diye lâkablandığı amcası şehzâde Mustafa ile kendi kardeşi şehzâde Mustafa'yı; Fatih Sultan Mehmed, tahta çıkınca iki yaşındaki kardeşi şehzâde Ahmed'i öldürttü. Fatih Sultan Mehmed bununla da kalmadı ve «*Her kimesneye evlâdından saltanat müyesser ola. Karındaşların nizâm-ı âlem için katletmek münasibdür. Ekser ulemâ dahi tecvîz etmişür. Anınla âmil olalar*» diye kardeş katlini kanun şekline de koydu.

Fatih'in bu Kanunnâmesi'ni, II. Bayezid, kardeşi Sultan Cem hakkında usulü

(x) Alâeddin Keykubat, Melike'den olan oğlu Kılıç Arslan'ı kendisine halef tayin etti. Gıyaseddin Keyhüsrev de, Çeşnigir'i (sofracı) kandırıp babasını zehirleterek öldürttü.

dairesinde tatbik etti. Esasen Cem ile an- neleri ayrı idi. Cem'in annesi Çiçek Hatun, çok evliliğin fecaatini Mısır'da hasret ve mahrûmiyet acıları içinde yıllarca çekti.

Yavuz Sultan Selim, genç ve yetişkin kardeşlerini cellâtlar elinde boğdurdu. Ka- nunî Süleyman da bu fecaatten kendisini sıyramadı; fettan Hasekisi Hurrem'in teş- vikiyle, oğlu şehzâde Mustafa'yı Konya Ereğlisi'nde boğdurarak öldürttü. Çünkü, Mustafa da başka annedendi. Bunu şeh- zâde Bayezid'in katli takip etti. III. Mu- rad, babası II. Selim'in baş şehzâdesini, yani üvey kardeşlerini, cülûs edeceği gece boğdurttu. Oğlu ve halefi III. Mehmed, cülûs kurbanlarının sayısını on dokuza çı- karttı. Bunların hepsi de ayrı ayrı anneler- den olma günahsız şehzâdeler idi.

Bundan başka yirmi dört sultan da, ça- vuş ve sipahî gibi alelâde adamlara nikâh- lanıp saraydan atıldı. Hattâ bunların bazı- ları şer'an III. Mehmed'in üvey anneleriy- di.

III. Murad'ın Saray takımından, insan ca yaşamak saadet ve bahtiyarlığına an- cak Safiye Sultan (Venedikli Baffo) nâil olabildi. Safiye Sultan, III. Mehmed'in an- nesiydi. Maamafih, onun da hayat ve saa- deti, ancak oğlunun saltanatıyla kâim ol- muştı. O da, nihayet Eski Saray'da, evlâd- larının gözleri önünde boğulan talihsiz an- neler, bir köşeye zelifâne atılan Hasekiler arasında ömür tüketmeye mahkûm oldu.

III. Mehmed bu cinayetlerle de kalmadı. Bir müddet sonra, öz oğlu şehzâde Mah- mud'u da sudan bir sebeple öldürttü.

I. Ahmed tahta geçtiği zaman (1603), zih- nen malûl olan kardeşi şehzâde Mustafa'ya dokunmadı. Bunun için, II. Osman'a ge- linceye kadar, Saray'ın kardeş cinayetle- rinde geçici bir durgunluk oldu. II. Osman (Genç Osman) ise, şehzâde Mehmed'i öl- dürttü. Şehzâde Mehmed boğulurken, Os- man için yürekten inkisar etmişti(**). II. Osman, sonradan hissiz ve hayâsız birkaç zorbanın elinde fecî şekilde can verdi (1622).

Kan dökücülüğü ile meşhur IV. Murad, hânedanın devamını bile düşünmedi. Ev- velâ dört kardeşinden üç üvey kardeşini öldürttü. Ortada sadece öz kardeşi İb- rahim (Deli İbrahim) kaldı. O da, anne-

leri Kösem (Mahpeyker) Sultan'ın gayret ve şefaatiyle kurtulmuştur.

Çok evlilik evvelâ III. Murad, sonra da Sultan İbrahim zamanında son haddini bulmuştur. Sultan İbrahim'in kadın me- rakı, kanlı ihtilâllere ve sonunda kendi- sinin de felâketine sebep oldu.

İbrahim'in oğlu IV. Mehmed'in yaşının küçüklüğü, çok evlilik âdetini bir müd- det tâtile uğratmış oldu. Fakat o da, er- gin çağa gelir gelmez, Hasekiler birbirini kovalamaya başladı. Kıskaçlık yüzünden Saray'ın en güzel câriyelerinin birbirleri- nin hayatına kasdettikleri görüldü. An- esi Hatice Turhan Sultan önlemeseydi, IV. Mehmed de elini kardeş kanına bula- yacak, şehzâde Süleyman ve şehzâde Ah- med'i bizzat öldürecekti.

Osmanlı hânedanı arasındaki bu çok evlilik geleneği, kadını sadece bir zevk va- sıtası derecesine indirmişti. Bu hal, bir- çok bedbaht Saray kadınının anaîk şef- katleri için kanlı bir darbe yerine geçti, kadınlık duygusunu öldürdü, kadın kalbi- nin sevgisini, rûhunun en nezih çiçeğini açılmadan soldurdu.

Kısacası, Osmanlı saraylarındaki çok ev- lilik, IV. Mehmed'den sonra da, tâ son Padişah VI. Mehmed'e kadar devam et- miştir. Osmanlı tarihinde II. Osman müs- tesna, tek kadın ile kanaat etmiş bir baş- ka Padişah hemen hemen gösterilemez. IV. Mehmed'den sonra gelen Padişahlar, üvey kardeşlik duygusunu kana boyamamakla beraber, kardeşlerinin mâneviyatını öldür- mekten, onlara çok defa acıklı bir hapis hayatı yaşatmaktan da geri kalmamışlar- dır. Maamafih, bu kardeş kaatilliğinin du- ruşunu da, asrın icaplarında aramak ge- rekir. Tarihimizde çok evliliğin Osmanlı saraylarında uygulanmasının acı ve kanlı misalleri için, Ayasofya türbelerindeki mâ- sum şehzâdelerin mini mini sandukaları- nı görmek yetişir.

(xx) «Osman, Allah'dan dilerim ki tâc-ü tahtın berbâd olsun. Ben nice ömründen behremend olmadım ise, sen de ömründen behremend olmyasın!» (Solakzâde Tarihi, sayfa 319).